

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

כי תשא - תשב"ב

הנה התועלת המגיע מזה, שכבר ימלטו מהרע אוהבי האיש הטוב, כדי שלא יקרה לו צער וכאב לב, ולזה ניחם ה' על הרע אשר דיבר לעשות "לעמו" - כשראה שהיה הדבר קשה למשה; ומפני זה הראה ג"כ משה להשי"ת שיקשה בעיניו מאד אם לא ישא חטא ישראל וכו'. (רלב"ג שמות פרק ל"ב, ע"ש עוד).

כתב הגר"י אברהם בעריש פלאם ז"ל [מגיד מישרים דק"ק לובלין מעזריטש ועוד; תלמידו ומסדרו ומו"ל ספרי המגיד מדובנא ז"ל] (שמן המור - ארץ החדשה פרק ט"ו מור ואהלות אות ג): "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א-ל-אמונה ואין עול" (דברים ל"ב ד), הנה מאמר "ואין עול" אינו שבח לפניו יתברך, כי כבר ידענו כל מה שבהעדרו חסרון אין במציאותו מעלה, וכל שבהעדרו אין חסרון יש במציאותו מעלה, וא"כ אחר אשר העדר היושר הוא חסרון, אין מעלה במציאותו, א"כ מה זה שסיפר בשבח הקב"ה "ואין עול", הלא גם על בשר ודם המצויין בדורו, כמו רבינו עקיבא איגר נ"ע, האם ישבחהו אדם ויאמר עליו "רבי עקיבא איגר אינו בעל עולה, אינו מעול וחומץ"?! כי אין זה שבח, כי אחר אשר העדרו הוא חסרון אין במציאותו מעלה. אמנם אחר שהכתוב אומר בשבחו של הקב"ה מאמר "ואין עול" בעל כרחך שיש במאמר זה שבח נורא ונשגב - מה שאי אפשר לומר שבח כזה על הזולת בלתי על יחיד ומיוחד לבד.

והוא כי הנה במשפטי בני אדם, גם בין צדיקים ותמימים, אי אפשר למשפט בלא עולה. למשל, אחד נתחייב בדין להתז ראשו, והדין דין אמת, כי אותו שהומת הוא מורד במלכות והוא חייב מיתה, אבל אביו ואמו של עלוב הזה מה עשו הם?! ועוד, השופט הוא אוהב אותם, והוא עושה עמהם רעה כזאת - להדאיב לבם על פרי בטנם, וימס את לבב כל משפחתו הקרובים אליו. וא"כ עשה נא חשבון על העוולות אשר יעשה השופט! והשופט דן דין אמת, כי זה שהומת על פיו הומת ע"פ דין, ועכ"ז יש בזה עוולות רבות! אמנם הקב"ה, כאשר ידין את אחד, הלא ישיקף ויראה תחילה כל אותם האנשים אשר יתמרמו ויתעצבו וימס לבבם בקרבם, אולי יש בהם מי שאין מגיע לו צער כזה, ולמה יצטער ויתעצב מי שאינו חייב מאומה, לכן הוא יתברך כל מעגלותיו מפלס, ולא יעשה המשפט בלתי אם כל אותם אשר יצטערו על דינו ראויים הם להצטער, וכל אחד יקבל מן הצער כפי חלקו המגיע לו: זה שהומת היה חייב מיתה, ושאר הקרוב אליו עליו היה דין להדאיב את לבו, וכל אחד מן המתעצבים מקבל עונש ודרך עוצב לפי בחינתו ודינו הראוי לו. ודין כזה אין ביד בשר ודם לעשותו. וכן בהיפך, כאשר אחד עולה לגדולה או השיג עושר מופלג, ואחזת מרעיו נהנים ושמים בהצלחתו, כל איש ואיש מהם מקבל שכרו וגמולו כפי הראוי לו משמים, בפחות ויתר. זהו עומק מאמר "קל אמונה ואין עול", כי אצל כל המצטערים אשר יצטערו על הדין, אין עולה גם אל אחד מהם, כי כולם ישיגו כפי הראוי לכל אחד ואחד. עכ"ד. (ביאור זה על "הצור תמים פעלו" הובא בשם כמה גדולים, וכנראה זה המקור הראשון).

וַיֹּאמֶר מִי לֵה' אֵלֵי וַיֵּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות ל"ב כ"ו)

כבוד שמים - תוכחה: אוהבי ה' יקנאו לה' וישתדלו לגדור כל פרצה

מי שאינו מחזיק במחלוקת על המתצבים על דרך לא טוב ומושכי העון, הרי הוא נענש מפשעיהם לכל חטאתם, וכו'. וכל מי שהוא לה' יתברך, ימסור נפשו על קדושת השם, שנאמר "מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי" (והרגו בפרהסיא את כל עובדי העגל), וכו'. וחובה על כל ירא, אף כי אוהב טהר לב, להעיר קנאה כאשר יראה "והנה יד שרים וסגנים במעל". ואמרו רבותינו (ב"ר כ"ו ה) כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה (פי' כיון שאין הפרצה מן הגדולים, והגדולים ימחו בידם, לא יוסיפו החוטאים לחטוא (יפה תואר שם)). (שערי תשובה שער ג' אות נ"ט).

[הענף השלישי [של אהבת ה'] הוא הקנאה - שיהיה האדם מקנא לשם קדשו, שונא את משנאו ומשתדל להכניעם במה שיוכל, כדי שתהיה עבודתו יתברך נעשית וכבודו מתרבה. (מסילת ישרים פרק י"ט)].

זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקָדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְגו' (שמות ל"ג)

חיבתן של ישראל: הקב"ה מגלגל להם זכויות עם "עיונות, אחר ששבו

"זה יתנו כל העובר על הפקודים", בוא וראה חיבתם של ישראל, שעבירותיהן מביאן לידי מעלות גדולות; ואם עבירותיהן כן, זכויותיהן על אחת כמה וכמה! מי גרם לפרשת שקלים? העבירה של העגל (פי' הקב"ה מבקש אהבתם וחפץ קרבנתם, ומחטא עצמו מתקן זכויותיהם (ביאור אמרים)). ואם חטאה גדולה שעשו גרמה למצוה ולזכות, מצוה שהן עושין על אחת כמה וכמה (אם עבירתם למצוה, זכותם על אחת כמה וכמה (פסיקתא רבתא)). (תנחומא כי תשא סימן ב', ופסיקתא רבתי פסקא י' "כי תשא").

[עבירותיהן מביאן לידי מעלות, היינו דבתשובה מאהבה נעשים זכויות (יומא פו): ומצוה גוררת מצוה (אבות ד' ב'). (החיד"א ז"ל - דבש לפי ע' ל)].

וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשֶּׁבֶת לְעִשׂוֹת אֶת הַשֶּׁבֶת וְגו' (שמות ל"א ט"ז)

שבת: לא יהיה השבת כדבר טורח, אלא ישמח בו וימתין ויצפה מתי יבוא - ישמור את השבת לשם מצוה, ולא לתכלית גשמת

"ל על דרך אומרו (בראשית ל"ז י"א) "ואביו שמר את הדבר" - פירוש ממתין ומצפה מתי יבוא. והכוונה בזה, לצוות שלא יהיה השבת כדבר טורח לצד מניעת מלאכת הרצון ומצוא החפץ, אלא צריכים לשמוח בו בשלימות הרצון וחפץ בדבר, ותמיד יהיה ממתין ומצפה מתי יבוא. ואמרו "לעשות את השבת", לשלול הכוונה בחפץ מצות השבת למרגוע הגוף ולעונג אשר יתענג, אלא לצד עשות מצות השבת, ולא לתכלית המורגשות. (אור החיים שמות ל"א ט"ז).

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ רֵד כִּי שִׁחַת עֲמָךְ וְגו' (שמות ל"ב ז')

עבירה: בעון ישראל לפעמים גם מנהיגם יורד מגדולתו

"לך רד", אמר לו "רבו העולם, אתמול אמרת לי (שמות י"ט כ"ד) 'ועלית אתה ואהרן עמך', וכן (שמות כ"ד א') 'ואל משה אמר עלה אל ה', וכאן אתה אומר 'לך רד'? אמר לו 'לא בשביל כבודך אתה עולה לכאן, אלא בשביל כבוד בני' (שאע"פ שמושה היה מבחר המין האנושי, הנה עלותו במדרגה היא מתנה מאת ה' לזכות הציבור (יפה תואר)). אמרתי לזקן שלהם (בראשית כ"ח י"ב) 'והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו', מהו 'בו'? אלא כך אמרתי לו, כשהיו בניך צדיקים, הם מתרוממים בעולם ועולים וכן שלוחיהם מתעלים עמהם, וכשהם יורדים הם ושלוחיהם בירידה". "לך רד", למה? "כי שיחת עמך", אמר לו "הואיל וחטאו, אתה והם בירידה". (שמות רבה מ"ב ב'). [ע"ע לקמן על הפסוק 'וירא אהרן וכל בני ישראל את משה וגו'"]

וְעֵתָה הִנִּיחָה לִי וַיִּחַר אַפִּי בָהֶם וְאַכְלָם וְגו' (שמות ל"ב י')

וַיִּנְחָם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ (שמות ל"ב י"ד)

צדיק - דין שמים: זכות הצדיק מגין על אוהביו, כדי שלא יצטער בצרתם - אין הקב"ה מעניש לאדם באופן שיצטערו קרוביו או חבריו שלא מן הדין

"ועתה הניחה לי", כבר ביארנו בספר מלחמת ה' שלדבקות ההשגחה על הטובים, יהיו נשמרים אוהביהם מהרעות הנכונות לבא עליהם, כדי שלא יקרה מזה צער ודאגה לאיש הטוב המושגח. ולזה אמר "הניחה לי" - שלא יקשה בעיניך אם אכלה אותם; שאם היה זה קשה בעיניו, יהיו ישראל נשמרים לאהבת ה' את משה.

וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת הָאֹהֶל וְנִטָּה לוֹ מִחוּץ לַמִּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמִּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקֵשׁ ה' יֵצֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמִּחֲנֶה (שמות ל"ג ז)

תורה - רוחניות: מבקשי ה' מטריחים עצמם כדי להשיג מעלות רוחניות, ואין הקב"ה מקפח שכרם - הוי גולה למקום תורה

כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה (שהלכו ללמוד תורה ביבנה, כדאיתא בסנהדרין (לב): הלך אחר רבן גמליאל ביבנה. (עיון יעקב)), פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש: "ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה", והלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל, אמרה תורה "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד" (כלומר, קראו הכתוב "מבקשי ה'" (רש"י)), תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה, על אחת כמה וכמה, [ואין הקב"ה מקפח שכרם בזה ובבא (שיר השירים רבה - פרק ב')]. **(ברכות סג).**

"והיה כל מבקש ה' יצא", מכאן שצריך אדם לטלטל עצמו לילך ללמוד. **(תנחומא כי תשא סימן כ"ז).**

[רבי נהוראי אומר, הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחרך. **(אבות ד' י"ד).**] ובמדרש **משלי** (פרק ב'): אמר ריש לקיש, אם אין אדם הולך אחר דברי תורה, הם אינן הולכין אחריו. משל לאדם שיש לו פרקמטיאות, אם אין אדם הולך אחריהן אינן באים אחריו. לפיכך אמר שלמה (משלי ב' ד') "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא"; "אם תבקשנה ככסף וגו'" - אלו דברי תורה שהן מחפשיין ויורדין עד התהום. כך, אם אדם מחפש אחריהן ימצאם, שלכך נאמר "ודעת אלקים תמצא". עכ"ל.]

קבלת פני צדיקים: קבלת פני השכינה, גורם תוספת קדושה ומחזק יראת שמים "והיה כל מבקש ה' יצא", "כל מבקש משה" אין כתיב כאן, אלא "כל מבקש ה'", מכאן אמרו, המקבל פני זקן (כל מי שרואה פני זקן ילקו"ש כי תשא ס"ו שצ"א) כאילו מקבל פני שכינה. **(תנחומא כי תשא סימן כ"ז).**

[המקבל פני זקן כאילו מקבל פני השכינה **(בראשית רבה ס"ג א)**, בהיותו מרכבה לשכינה **(נזר הקודש שם)**. וכ"כ **החיד"א ז"ל** (ראש דוד - פרשת קדושים ד"ה ורוח אחרת): הצדיקים ובעלי תורה, הן הן המרכבה רכב אלקים - וראויים שתשרה עליהם שכינה, ולכן המקבל פני זקן כאילו מקבל פני שכינה השורה בו. א"כ מינה דיועיל נמי ליראה את ה', דנשמתי חזי שכינה שרויה על ראש צדיק וקונה היראה. עכ"ל.

ועוד כתב בספר **נזר הקודש** (על ב"ר ל"ב ה'): אמרו ז"ל כל המקבל פני זקן כמקבל פני השכינה. ובהיפך, אסור להסתכל בדמות רשע (מגילה כה). ומפרש **בחסד לאברהם** (מעין ב' נהר ל"ג) הטעם, לפי שהראיה בצלם דמות הצדיק, שהוא מצד הקדושה, גורם תוספת קדושה; ובהיפך, קונה פגם בצלם דמות הרשע, שהוא מצד הטומאה. עכ"ל נזר הקודש. וכ"כ **החתם סופר ז"ל** (חת"ס ע"ה ת - וישלח ד"ה כי אמר) בשם **בעל הפלאה ז"ל**: אסור להסתכל בפני רשע (מגילה כה) משום שמושך עליו מטומאתו, וההפך בראיית פני צדיק. עכ"ל.]

הוֹדְעֵנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֶדְעָהּ וְכוּ', וַיֹּאמֶר ה'רְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ, וְכוּ', וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרַאֲתָא אֶת פְּנֵי פִי לֹא יֵרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי (ל"ג י"ג, י"ח, כ')

אמונה: אי אפשר להשיג הקב"ה אלא מצד פעולותיו, ולא מצד עצם מהותו

"הודיעני נא את דרכך", "דרכיך" - מידותיך, כי דרכי השי"ת הם מדותיו. וכן ביאר דוד ע"ה (תהלים ק"ג ז) "יודיע דרכיו למשה", והזכיר המדות מיד (שם שם ח) "רחום וחונן ה' ארך אפים ורב חסד". והנה משה ביקש הודעת השי"ת מתוך דרכיו ומדותיו, כלומר מתוך דרכי פעולותיו. והשיב לו השי"ת על זאת (שמות ל"ג ט) "אני אעביר כל טובי על פניך". ומשה ביקש שתי שאלות, האחד אפשרית - והיא "הודיעני נא את דרכך", והשנית נמנעת - והיא "הראני נא את כבודך". ועל שאלת "הראני נא" השיב לו הקב"ה "לא תוכל לראות את פני".

ועל שתיים אלה הזכיר שלמה בחכמתו (משלי כ"ה ב') "כבוד אלקים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר", פי' כי ידיעת השי"ת על שני

חלקים, החלק האחד נמנע - וזהו שאמר "כבוד אלקים הסתר דבר", והחלק השני אפשר ויכול אדם לחקור עליו - וזהו "וכבוד מלכים חקור דבר", כלומר חקירת מלכותו מצד פעולותיו. וכן אמר הנביא ע"ה (ירמיה ט' כ"ג) "כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ", פי' כי "ידיעת" השי"ת היא ידיעת מדותיו - שיכיר אדם חכמתו איך ינהיג בהם עולמו, זהו שאמר הכתוב "כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ וגו'". שהרי אין תחבולה בעולם להכיר אותו יתעלה מצד עצם כבודו, רק מצד פעולותיו, לפי שהוא רחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו, והוא קרוב מכל קרוב מצד דרכיו ופעולותיו. **(רבינו בחיי שמות ל"ג י"ג).**

[צריך שתדע שכאשר הענין בחושים הגשמיים, אשר לכל חוש מהם ענין מיוחד להשיג מחושו, לא יושג בזולתו, כמראים והצורות - אשר לא נשיגים כי אם בחוש הראות בלבד, וכקול וניגון - אשר לא נשיגים כי אם בחוש השמע בלבד, וכן בשאר חושים, ומי שיטרח להשיג מראה הצבע בחוש השמע בודאי מן הנמנע למצאה ולהשיגה, כמו כן ממש על זה הדרך הוא בענין השכל, אשר בכחו ויכלתו להשיג דברים המושכלים והרוחניים, אבל לא באמיתת עצמם, כי זאת היא לנמנע אצלו, לפי שאיננו בחוקו כלל, כי אם לבד בדרך הראיות המורות עליהם. וכיון שהבורא יתברך נעלם מכל נעלם ורחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו ואיננו בחיק הנברא כלל להשיג מה מענין מהותו יתברך, זאת לא ישיג השכל ממנו זולתי ענין מציאותו בלבד. ואם יטרח וישתדל להשיג אמיתת עצם כבודו או לדמותו, תהיה מציאותו נעדרת ממנו, מפני שהשתדל בדבר שאיננו ביכלתו וחוקו, ומבקש דבר בכח אשר לא נברא והוכן לכך מעולם, וכמו שספרנו מהעדר המוחש הגשמי כשמבקשים אותו בבלתי החוש המוכן לו. **(יד הקטנה** הל' יסודי התורה פרק ג' סעיף י"ד, ע"פ **חובות הלבבות** שער היחוד פרק י', וע"ש עוד באריכות דברי פי חכם חן).

הקב"ה אי אפשר להשיגו, שהוא רחוק מכל רחוק בעצמותו. רק מתוך מעשיו יכולים להכירו. ועל זה נברא העולם לכבודו (עי' ישעיה מ"ג ד) - כדי להכירו מתוך מעשיו. וכאשר עשה לנו נסים ונפלאות, יש לנו דביקות והכרה ביותר. **(שפת אמת** פרשת במדבר תרס"א).] **[וע"ג בגליון לפרשת בשלח על הפסוק "מי כמכה באלים ה" (פ**

וַיְרֵא אֶהָרָן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרָן עֹר פְּנָיו וַיִּירָאוּ מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים (שמות ל"ד ל')

עבירה: ע"י העבירה האדם יורד ממעלתו - בעון ישראל גם מנהיגם יורד מגדולתו

עד שלא יחטא אדם, נותנין לו אימה ויראה והבריות מתפחדין ממנו; כיון שהוא חוטא, נותנין עליו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים. עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע קול הדיבור ועומד על רגליו ויכול לעמוד בו ולא היה מתיירא; כיון שחטא, כששמע קול הדיבור נתיירא ונתחבא, שנאמר (בראשית ג' י) "את קולך שמעתי וגו'" ויתחבא האדם. עד שלא חטאו ישראל, "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר"; א"ר אבא בר כהנא, שבע מחיצות של אש היו כוססות זו בזו, והיו ישראל רואים ולא מתייראים ולא מזדעזעים ולא מתפחדים; וכיון שחטאו (כיון שעשו את העגל (רש"י שמות ל"ד ל)), אפילו פני הסרסור (פי' האמצעי, שמשה היה אמצעי בין הקב"ה לישראל (עץ יוסף)) לא היו יכולין להסתכל, הה"ד (שמות ל"ד ל"ה) "כי קרן עור פני משה", וכתוב "וייראו מגשת אליו".

[את ישיב האדם אל לבו לטהר עצמו ולקדש, לטהר טומאת העוונות להיות "סור מרע", ולקדש את עצמו בקדושות "ועשה טוב", וטוב לו. **(של"ה** כי תשא - דרך חיים תוכחת מוסר).]

רבי פנחס ורבי אבון בשם רבי חנין אמרו, אף הסרסור הרגיש עמהם באותה העבירה (פי' שבעוונם גם משה ירד מגדולתו ויפה קול); עד שלא חטאו ישראל, מיכאל וגבריאל לא היו יכולים להסתכל בפניו של משה (במתן תורה מיירי, שגדולי המלאכים היו מדין ונרתעים לאחוריהם מאימת משה כשהיה בהר (יפה קול)); וכיון שחטאו, אפילו פניהם של גוללירין (פי' פחותי חיל המלך (יפה ק)) לא היה יכול משה להסתכל, הה"ד (דברים ט"ו י"ט) "כי יגורתי מפני האף והחיימה" (האף והחיימה, הן מלאכי חבלה (יפה)). **(במדבר רבה** י"א ג', ושיר השירים רבה פרק ג').